

ВАШАК О.О.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової
і дошкільної освіти,
Полтавський національний
педагогічний університет
імені В.Г. Короленка, м. Полтава

Vashak O.O.

**Ph.D (candidate of pedagogical sciences),
associated professor,
Department of primary and preschool education,
Poltava national pedagogical university
named after V. H. Korolenko**

**Значення української етнопедагогіки у підготовці майбутніх
вихователів дошкільних навчальних закладів**

**The importance of ethno pedagogy while training of future kindergarteners
of pre-school educational establishments**

У статті приділяється увага проблемі наукового дослідження етнопедагогіки в історії українського народу. Акцентується увага на значенні народної педагогіки у національному становленні особистості. Наголошується на важливості вивчення української етнопедагогіки у фаховій підготовці майбутніх вихователів.

Ключові слова: підготовка майбутніх вихователів; народна педагогіка; українська етнопедагогіка.

В статье уделяется внимание проблеме научного исследования этнопедагогике в истории украинского народа. Акцентируется внимание на значении народной педагогики в национальном становлении личности. Отмечается

важність изучения української педагогіки в професійній підготовці майбутніх вчителів.

Ключевые слова: підготовка майбутніх вчителів; народна педагогіка; українська етнопедогогіка.

The article is focused on the problem of scientific research of ethno pedagogy in Ukrainian folk history. The attention is aimed on to the importance of folk pedagogy while the personality's national formation. The importance of Ukrainian ethno pedagogy studying while professional future kindergartener's training is emphasized.

Key words: future kindergartener's training, folk pedagogy, Ukrainian ethno pedagogy.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку української освіти майбутній педагог повинен навчитися помічати індивідуальні особливості, духовний стан кожної дитини, вчити їх моральним цінностям. Він має належати до нової генерації національно свідомих вихователів, відроджувати, утверджувати, розвивати власне українське дошкілля, зберігати його прогресивні традиції.

Ухвала Державної національної програми «Освіта» надає процесам етнопедогогічного відродження цілеспрямованості. У наукових вітчизняних та зарубіжних психолого-педагогічних дослідженнях доведено важливість дошкільного періоду для становлення особистості. Ця теза є ключовою і в змісті державних нормативних документів. Саме тому одне із чільних місць у сучасній педагогічній системі відводиться національному вихованню. Згідно з положенням Національної доктрини розвитку освіти, його слід здійснювати на всіх етапах навчання дітей і молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність та цілісність особистості, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури [6, 2-4].

Аналіз актуальних досліджень. Різномічні аспекти виховання особистості засобами української етнопедогогіки розглядаються у багатьох сучасних дисертаційних дослідженнях. Так, О. Єрмоленко зосереджує увагу на питаннях

системного підходу до формування національних і загальнолюдських моральних цінностей в українській етнопедагогіці; Ю. Підборська і Т. Люріна досліджують педагогічні умови використання фольклору, народних традицій у моральному вихованні учнів. У науковій роботі Н. Сивачук обґрунтовано структурну модель підготовки майбутніх учителів до народознавчої роботи в школі.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що інтерес до народної педагогіки останнім часом постійно зростає, проте сучасна система підготовки майбутнього вихователя до реалізації світоглядних функцій освіти поки що перебуває у стані активних пошуків шляхів оптимізації готовності педагога до вирішення глобальних суспільних проблем, у тому числі проблеми національного виховання. Аналіз сучасних науково-теоретичних та методичних підходів до народознавчої підготовки педагога свідчить про те, що у даному аспекті поки що відсутня єдина думка щодо системи професійної освіти.

Окрім того, багаторічні спостереження за випускниками шкіл і педагогічних училищ, вищих навчальних закладів та спеціальні дослідження доводять, що молодь виявляє особливо слабкі знання або повне незнання основних аспектів народознавства, народної педагогіки, української етнопедагогіки. Водночас не менш потужним є процес утвердження етнопедагогіки у нових соціально-історичних реаліях, зумовлених прагненням народів зберегти, розвинути свою самобутність. Адже принципи етнопедагогіки відображені в мові, народних звичаях, традиціях, святах, обрядах, ритуалах, символах, образотворчому, музичному, хореографічному мистецтвах, досвіді родинного виховання, сімейно-побутовій культурі, народних дитячих іграх, іграшках тощо. А головними засобами виховання молодого покоління є рідна мова, історія, фольклор, мистецтво і свята народного календарного циклу, народні символи та прикмети, родинно-побутова культура, звичаї, традиції, обряди [8, 12]. Тому вкрай важливим є набуття народознавчих знань майбутніми вихователями у системі фахової підготовки у вищих навчальних закладах.

Для дітей-дошкільників у наш час є вкрай важливим набуття мінімальної народознавчої компетентності, а також створення передумов для безболісної адаптації до нового соціального середовища на основі сучасних критеріїв, форм і методів підготовки їх до школи. Проте слід наголосити на тому, що за підтвердженням численних психолого-педагогічних досліджень, переважна більшість батьків не підготовлені до розкриття здібностей власних дітей. Отож потрібні нові підходи не тільки у вихованні дітей, у роботі з батьками, а й у здобутті етнопедагогічних знань майбутніми педагогами. Національне виховання повинно мати своє продовження. А для цього потрібно щонайменше навчити майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів визначати шляхи, зміст і форми виховання дітей у конкретних умовах.

Сучасна практика підкреслює, що у національному становленні особистості головну роль повинні відігравати історія свого народу, народне мистецтво, народні ігри, народні звичаї та обряди, і все повинно проходити з урахуванням менталітету нації, особливостей національного виховання. Тисячолітня історія української етнопедагогіки, вікові традиції, звичаї та обряди, збережені народом у складних умовах державотворення, слід неухильно спрямовувати на національну самоідентифікацію. Відтак українська етнопедагогіка в контексті її історичного розвитку слугує безальтернативним джерелом виховання дітей і молоді різного віку. Історичний огляд розвитку етнопедагогічних знань українського народу значно розширює і коло потенційних дослідників її проблем у різних контекстах передусім, тих, що ґрунтуються на етнопедагогічних традиціях.

Традиції давньоруської народної педагогіки, які стали джерелом української етнопедагогіки, склались у давні часи. Уже в часи Київської Русі народною педагогікою чітко усвідомлювалась мета, зміст навчання і виховання, висувалися основні засоби досягнення педагогічного ідеалу.

Ціла когорта вітчизняних педагогів-класиків неодноразово підкреслювала виховну та педагогічну велич народної педагогіки. Так, саме на традиціях народної педагогіки, яка своїм корінням сягає в сиву давнину, коли лише формувалася

українська людність, зросли педагогічні погляди Г. Сковороди. Як своєрідний результат практичного впливу національної етнопедагогіки на конкретну особу можна розглядати етнопедагогічні погляди видатного філософа та педагога, які, збагатившись мудрістю його, повернулися в народ як природна скарбниця [7, 146-157]. З великою повагою ставився до українського народу інший відомий діяч — М. Добролюбов. Він розкрив мистецько-педагогічну велич і силу такої чудової пам'ятки української етопедагогіки, як народна пісня. Популяризації української етнопедагогіки значною мірою сприяли художні твори О. Духновича. Деякі його вірші стали народними піснями. Видатний український просвітитель особливо підносив роль рідної мови у навчанні та вихованні дітей. Видатною подією у висвітленні української етнопедагогіки стала геніальна спадщина Тараса Шевченка, в якій він щиро висвітлював шанобливе ставлення до дітей. Досить широко репрезентували українську етнопедагогіку на сторінках своїх творів Л. Глібов, Б. Грінченко, М. Коцюбинський, П. Мирний та ін. [10, 32].

У педагогічній спадщині С. Русової чітко було окреслено сучасний погляд на проблему використання народознавства, його конкретні завдання, форми і методи організації. У концепції українського національного дитячого садка дослідниця у першу чергу ставила умови індивідуального виховання, яке найбільш пристосоване до природи дитини; національного виховання; відповідності виховання дитини соціально-культурним вимогам часу; вільного виховання, незалежно від урядових вимог.

У 30-40р.р. через зміни політичної ситуації в країні практично зупиняються дослідження етнопедагогічного напрямку. Лише в 50-60р.р., зауважує О. Христова, народна педагогіка розглядається у соціальному аспекті. Класовий підхід поглинає її етнічну специфіку. При цьому в середині 60-их років вчені під народною педагогікою розуміють зазвичай народно-педагогічну думку, ідею. А. Гашимов визначив це поняття «як народну мудрість про виховання», Ю. Намитков – як «висловлювання народу про виховання». Подібних підходів дотримувались В. Афанасьєв, В. Арутюнян, М. Гуртуєва, М. Ширбаєв та ін. Поступово в

науковому середовищі розповсюджувалось розуміння народної педагогіки як сукупності педагогічних ідей та виховної практики [3, 42].

У наукових працях знаходимо іншу точку зору щодо визначення понять «етнопедагогіка» та «народна педагогіка». Так, науковець Є. Сявавко у свій час стверджувала, що поняття «етнопедагогіка» та «народна педагогіка» сумісні, оскільки народна педагогіка знаходить конкретний вияв в етнопедагогіці – в педагогічних традиціях того чи іншого народу. Якщо під народною педагогікою зазвичай прийнято розуміти емпіричні педагогічні знання, незалежно від того, до якої етнічної спільноти вони належать, то поняття «етнопедагогіка» більше вказує на етнічну приналежність народнопедагогічних традицій, конкретизує, уточнює перше поняття щодо певної, конкретної спільноти. Народна педагогіка, незважаючи на її емпіризм, становить цілісну педагогічну систему. Вона має свої ідеали, свої принципи і свої традиційні засоби. Народна педагогіка для їх реалізації знаходила потрібні засоби в своїх власних традиціях, творила нові, вбирала в себе елементи з інших педагогічних систем. У зв'язку з цим правомірно говорити про етнопедагогіку, під якою слід розуміти сукупність і взаємозалежність цілей, завдань і засобів виховання і навчання, педагогічних навичок і прийомів. Етнопедагогіка відображає народний світогляд, ґрунтується на знанні народної психології, вікової психології; цим зумовлюється її надзвичайно великий вплив на молоду душу [14, 5].

У зв'язку з неоднозначністю визначення цих двох понять науковець Н. Коршунова пропонує не допускати багатозначності хоча б у межах конкретної наукової роботи, а М. Галагузова та Г. Шатінова відмічають, що багатозначним може бути термін або слово, але не поняття. Ось чому важливо під час синтезу категоріального апарату етнопедагогіки орієнтуватися на відповідну систему педагогічної науки в цілому [3, 44].

У свій час видатний український дослідник М. Стельмахович зазначав, що провідні принципи української етнопедагогіки репрезентують сукупність основних вихідних положень та ідей, що визначають основне спрямування, зміст і організацію виховних дій. Вони є переконаннями, нормою, правилом, якими

керуються батьки з метою дійового впливу на своїх дітей. Наукове дослідження української етнопедагогіки дало змогу виявити її провідні принципи: гуманізм, природовідповідність, зв'язок виховання з життям, виховання працею, врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, систематичність і послідовність виховання, єдність вимог і поваги до особистості, поєднання педагогічного керівництва з розвитком самостійності та ініціативи виховання [11,47].

Не залишають поза увагою проблему народної педагогіки, української етнопедагогіки у національному становленні особистості й сучасні науковці. Так, відомий дослідник В. Кузь зазначає, що цінність етнопедагогіки полягає в її єдності з укладом життя народу, його історією, культурними і побутовими традиціями, ідеї та засоби народної педагогіки, глибше і повніше втілюють у собі національну духовність, тобто національну психологію, філософію, світогляд, ідеологію та ін. Саме тому етнопедагогіка становить основу національної системи виховання [4, 74].

Педагогами-дослідниками (В. Бардінова, О. Сердюк І. Юрас та ін.) народна педагогіка розглядається як фундамент, без якого неможлива побудова наукової педагогічної системи. Науковець О. Сердюк зазначає, що народною педагогікою називають сферу емпіричних знань, вироблених народом, у яких відображені цілі та завдання навчання і виховання. Народна педагогіка має єдину основу, спирається на загальнолюдські цінності, правила виховання і навчання людей. Пам'ятки народної педагогіки народ зберігає у прислів'ях, приказках, казках та ін. Їхня основна мета – формувати, цілеспрямовано виховувати і навчати молодь на кращих зразках та ідеалах народу. Найдієвішою рисою народної педагогіки є її зв'язок із життям, практикою навчання та виховання молоді. Педагогічний досвід народу зберігся не тільки в усній народній творчості, а й у звичаях, обрядах, дитячих іграх та іграшках [9, 107].

Продовження цієї думки знаходимо у наукових працях Н. Лисенко, яка наголошує на тому, що засоби усної народної творчості віддзеркалюють розвиток

народнопедагогічної думки нашого народу. Скажімо, легенда є архаїчною формою усного історичного оповідання з виховним сюжетом. Вона тісно пов'язана з усною народною творчістю, поезією. Українська легенда споріднена з казкою, в її основі – історична подія поєднана з фантастичними мотивами. Легенда, казка, народна пісенна творчість використовується для поетизації минулого з метою викликати до нього інтерес, захопити читача небуденною ситуацією. Українці мають досить багатожанрові способи фіксації у духовних цінностях педагогічного досвіду, глибоку історичну пам'ять, яку не спотворив жодний тоталітарний режим [5, 28].

Істотного значення для нашої роботи набуває думка дослідника Т. Стрипко. Науковець стверджує, що прогресивний розвиток суспільства став можливим завдяки спільним фізичним і духовним зусиллям усього народу, які нагромаджувалися сотнями поколінь. Саме етнопедагогіка максимально співвідносна дії закону: відповідність етносу географічному середовищу у побудові оптимальних національних педагогічних систем і моделей школи вона може бути рушійною силою [13, 6].

Отже, у педагогічних дослідженнях етнопедагогіку визначають як науку про досвід народу у вихованні молодого покоління, відображений у морально-етичних ідеалах, поглядах на мету і засоби формування людини, у сукупності народних засобів, умінь і навичок виховання дітей. Предметом етнопедагогіки є педагогічна культура роду, етносоціуму, нації або народності. Тому, попри споріднені особливості, у кожного народу вона має свою специфіку [8, 13]. Відтак етнопедагогіка – це галузь наукових знань, що ґрунтується на здобутках педагогіки того народу, чий досвід вона узагальнює [2, 66].

Дотичними нашій досліджуваній проблемі є праці науковців Л. Артемової, А. Богуш, Т. Дяченко, Н. Лисенко, В. Маршицької, В. Скутіної, М. Стельмаховича та ін., де висвітлюється проблема виховання молодого покоління на засадах народної педагогіки. Так, вивчає народні традиції у вихованні здорового способу життя учнів початкових шкіл Західної України науковець Л. Сливка. Формуванням екологічної культури підлітків засобами української етнопедагогіки займається

Л. Демчик. Проблемою виховання у старших дошкільників ціннісного ставлення до природи засобами етнопедагогіки займається Л. Богомоллова; моральним вихованням дошкільників засобами народної педагогіки – О. Бутенко.

Чимало питань української етнопедагогіки, на думку дослідника Є. Сявавко, вимагають більш глибокого та ґрунтовного наукового аналізу. Це стосується і визначення місця народної педагогіки в педагогічній науці, і використання етнопедагогічних традицій у сучасному вихованні. Ця проблема є науково актуальною і становить значний інтерес як з етнографічної, так і з педагогічної точки зору. [15, 12].

У численних наукових дослідженнях М. Стельмаховича було акцентовано увагу на тому, що педагоги покликані сприяти розвиткові своїх дитячих садків на засадах української народної педагогіки, етнопедагогіки й родинознавства, традицій українського дошкілля з урахуванням здобутків педагогічної науки й передового досвіду дошкільного виховання, самобутності педагогічної культури й національної вдачі української дитини, досягнень сучасного наукового прогресу. Альтернативи українському національному дошкіллю нема й бути не може. Всяке сліпе копіювання чи бездумне перенесення чужих навчально-виховних систем в українське дошкілля недопустиме, протиприродне, шкідливе. Від такого хибного кроку в Українській педагогіці застерігали Г. Сковорода Т. Шевченко, П. Куліш, Б. Грінченко Г. Ващенко та інші світочі української педагогічної думки [12, 357-363].

Відома українська дослідниця А. Богуш зауважує, що останнім часом з'явився цілий ряд наукових статей, в яких неоднозначно називаються найвагоміші прорахунки сучасної педагогіки. Один із них – свідоме нехтування загальнолюдськими цінностями, які викристалізувалися в народній педагогіці протягом віків, на основі яких формувались моральні принципи цілих поколінь українського народу [1, 40].

Вагомий внесок у вивчення проблеми народознавства та національного виховання дітей здійснює український науковець Н. Лисенко. Так, автор наголошує

на тому, що до найбільш актуальних проблем у царині української етнопедагогіки на сьогодні можна віднести такі: предметне поле; національне й загальнолюдське в народнопедагогічній думці; український фольклор як джерело вивчення етнопедагогічних цінностей українського народу тощо [5, 19].

Аналіз сучасної вітчизняної педагогічної літератури (А. Кузьминський, В. Омеляненко, М. Стельмахович, С. Стефанік та ін.) наочно демонструє недостатню теоретико-методологічну базу етнопедагогічних досліджень, недостатню розробленість понятійно-категоріального апарату етнопедагогіки та суперечності в трактуванні навіть ключових її понять, зазначає у своїх наукових дослідженнях науковець К. Юр'єва [16,68]. Матеріали педагогічної преси, а також фрагментарні відомості, що їх містить курс педагогіки вищих педагогічних закладів, не спроможні сформувані в студентів чіткі уявлення про сутність народної педагогіки та етнопедагогіки, розуміння історичної зумовленості народних виховних традицій, критичне їх осмислення. На жаль, наявна монографічна й довідникова література теж не вирішує проблему. На думку автора, мета впровадження курсу етнопедагогіки (чи народної педагогіки) не може бути виключно інформативною, як це часто буває на практиці. Ознайомлення з народними виховними традиціями має носити професійно-орієнтований характер: передбачати застосування майбутніми педагогами в навчально-виховній роботі набутих практико орієнтованих знань, а також сприяти формуванню в студентів професійних якостей особистості, в першу чергу, – толерантності до проявів культурного розмаїття [16, 68]. Отже, практична підготовка майбутнього педагога відчуває брак методологічно обґрунтованих концептуальних положень щодо їх підготовки.

Етнопедагогіка перебуває у тісному зв'язку з педагогікою, ґрунтується на здобутках народної педагогіки, продовжує осмислювати й розвивати її творчий досвід. Саме тому, вона посідає важливе місце в забезпеченні професійного та громадського зростання молодого педагога. Залучення студентів до скарбниці народного досвіду поглиблює ознайомлення з традиціями родинного життя,

трудового виховання, звичаями, обрядами, народними духовними цінностями, сприяє розвитку творчого педагогічного мислення, новаторським пошукам у галузі виховання. Це озброює молодого педагога історичною перспективою, новим баченням шляхів розвитку національної педагогічної думки в майбутньому [2, 69].

Таким чином, народознавча педагогічна компетенція має формуватися ще в ході професійної підготовки майбутніх вихователів, а українська етнопедагогіка має займати чільне місце у навчально-виховному процесі вищої освітянської ланки.

Література

1. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. / А. М. Богуш, Н. В. Лисенко. – 2-ге вид., переробл., допов. – К.: Вища школа, 2002. – С. 40.

2. Бойко А. М. Педагогіка. Інтегрований курс теорії та історії педагогіки / За редакцією А. М. Бойко: навч.-метод. посіб. для закладів педагогічної освіти. – Київ-Полтава, 2002. – С. 66.

3. Болбас В. С. О понятиях и терминах этнопедагогике / В. С. Болбас // Педагогика. 2001. – № 1. – С. 42.

4. Кузь В. Г. Основи національного виховання / Кузь В. Г., Руденко Ю. Д., Сергійчик З. О. – К. ІСДО, 1993.– 152 с.

5. Лисенко Н. В. Етнопедагогіка дитинства: навч.-метод. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Н. В. Лисенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2011. – С. 19-28

6. Національна доктрина розвитку освіти України // Педагогічна газета. – 2001. – 37. – С.2-4

7. Науменко Ф. І. Традиції народної педагогіки в творчості Григорія Сковороди / Ф. І. Науменко, Є. І Приступа // Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди. – К. 1972. – С. 146–157.

8. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Поніманська Т. І. – К.: Академвидав, 2004. – С. 13.

9. Сердюк О. Народна педагогіка як джерело соціального виховання особистості / О. Сердюк // Вища освіта України. Теоретичний та науково-методичний часопис. – К. ;, Видав-во «Педагогічна преса». – 2000. – № 4. – 107 с.

10. Стельмахович М. Г. Народна педагогіка / Стельмахович М. Г. – К.: Рад. шк., 1985. – С. 32.

11. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – С.47

12. Стельмахович М.Г. Вибрані педагогічні твори // У двох томах. – Т.2 : Українська етнопедагогіка / Упоряд. : Л. Калуська, В. Ковтун, М. Ходак / За заг. ред. Л. Калуської. – Івано-Франківськ – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 2012. – С.357, 36

13. Стрипко Т. Екоосвіта українців з найдавніших часів / Т. Стрипко // Краєзнавство. Географія. Туризм. – № 38 (475), жовтень 2006. – С. 6.

14. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка у її історичному розвитку / Сявавко Є. І. – Наукова думка, 1974. – С. 5-44

15. Тарасенко Г. «Красиве і корисне» (етноекологія як засіб гуманістичного виховання дитини) / Г. Тарасенко // Дошкільне виховання. – 1999. – № 7. – С. 12.

16. Юр'єва К. А. Науково-методичне забезпечення курсу порівняльно-культурологічної етнопедагогіки. Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць (спецвипуск) за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової ланок у контексті суб'єктної парадигми освіти», 17-18 травня 2007 р. / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2007. – С. 68.

